

Oponentský posudek disertační práce PhDr. Zuzany Horákové Hurychové „Struktura a dynamika těsných interpersonálních vztahů“

Posuzovaná disertace je věnována významnému sociálně psychologickému tématu – těsným interpersonálním vztahům. Disertace se člení kromě Úvodu, Diskuse a Závěru na Teoretickou a Praktickou část. Je doplněna rozsáhlou literaturou, seznamem internetových zdrojů a dvaceti přílohami.

Teoretická část obsahuje tři kapitoly. V první kapitole, nazvané „Osobní vztah“, se autorka zamýšlí nad těsností a blízkostí osobního vztahu jakožto českého ekvivalentu anglického „close relationship“. Zatímco blízkost je obecnější charakteristikou, těsnost vyjadřuje určitou míru. Oprávněně konstatuje časté překrývání obou termínů. Sama užívá v závislosti na kontextu výkladu oba termíny.

V druhé kapitole, „Struktura blízkých vztahů pohledem výzkumných metod“, lze vidět těžiště teoretické části. Jak je vyjádřeno v názvu, tato kapitola vyjadřuje souvislost teoretické a metodologické stránky problému. Zaměřuje se na reprezentativní výběr hlavních koncepcí, a to především z hlediska orientace na dva druhy vztahů – partnerské a rodinné a na možnosti jejich měřitelnosti. Věnuje se potřebná pozornost takovým problémům jako je vztah důvěry a intimity, sociální výměna jako základ těsného vztahu a další. Je třeba ocenit, že rozbor se neomezuje na jednotlivé koncepce v jejich oddělenosti, ale že autorka na základě podrobného rozboru dospívá k možné komplexní definici blízkých vztahů. Zahrnuje do nich konkrétní míru spokojenosti, důvěru, kterou spojuje s intimitou, investice a zisky, vzájemnou závislost, závazek, společné činnosti a emoční blízkost. V jiných souvislostech sem zahrnuje i obsažení já druhého ve vlastním já. Pro specificky partnerské či romantické vztahy, které nerozlišuje, uvádí ještě jako další měřitelnou charakteristiku vášeň. Vytváří si tak vhodné východisko pro praktickou část disertace.

V třetí kapitole „Dynamika blízkých vztahů“ se zabývá blízkými vztahy z hlediska jejich vývoje. Zejména věnuje pozornost attachmentu, přimknutí, a to jak ve vztahu mezi dítětem a rodičem, tak ve vztahu dospělých. Kapitulu uzavírá nástinem životního cyklu rodiny. K této kapitole uvádím, že by bylo zajímavé doplnit vývojové pojetí dynamiky blízkých vztahů jejich dynamikou aktuálně genetickou, respektive interakční, která je pro poradenskou praxi zvláště důležitá. To je pouze podnět, ne připomínka.

Praktická část obsahuje podrobné zhodnocení dvou empirických výzkumů, které provedla autorka částečně sama, částečně ve spolupráci. Jsou zaměřeny především na partnerské vztahy. Partnerský vztah je definován jako specifický druh těsného interpersonálního vztahu

mezi dvěma osobami různého či stejného pohlaví, který se projevuje ve společných aktivitách, očekávání společné budoucnosti a zahrnuje i sexuální kontakt. Empirická část sleduje dva vzájemně spjaté cíle. Jedním je zmapování pohledu laické veřejnosti na blízké vztahy, druhým je identifikace charakteristik těsných vztahů včetně návrhu metody na jejich měření použitelné na současnou českou populaci. Jsou formulovány tři hlavní hypotézy. 1) Partnerské vztahy procházejí s délkou svého trvání charakteristickými změnami, které se projevují různou intenzitou v oblasti jednotlivých dílčích charakteristik vztahu. 2) Nezávisle na délce trvání vztahu lze najít společné charakteristiky všech partnerských vztahů. 3) Existují „typické“ skupiny partnerských vztahů, projevující se určitou konkrétní kombinací charakteristik jednotlivých dílčích složek blízkého vztahu.

Pro dosažení prvního cíle byl použit prototypický přístup. Byl sestaven krátký formulář, administrovaný jak tištěnou formou, tak elektronicky. Od 155 respondentů, žen a mužů, ve věkovém rozmezí od dvaceti do sedmdesáti let, bylo získáno celkem 720 charakteristik, které byly roztrženy do 16 kategorií. Týkaly se jak partnerských, tak i rodinných a přátelských vztahů. Nejčastěji byly uváděny vztahy partnerské, nejméně často přátelské. Nejčetnějšími charakteristikami byly intimita, podpora, láska, otevřenost, společné zážitky a zájmy. U partnerských vztahů byla na prvním místě láska, u rodinných vztahů podpora a u přátelských vztahů otevřenost. Prototypickým výzkumem byla zjištěna shoda jeho výsledků s autorčinými hypotézami i s výsledky hlavních teoretických koncepcí a jejich metodologiemi. Potvrdila se první hypotéza o změně charakteristik partnerských vztahů s délkou jejich trvání. Vztah výsledků k druhým dvěma hypotézám není uváděn.

Cílem druhého empirického výzkumu bylo sestavit metodu, která by obsahovala všechny hlavní a testovatelné stránky vybraných teoretických koncepcí. Šlo především o vztahy partnerské. Bylo vybráno jejich jedenáct charakteristik: společné aktivity, důvěra, emoční blízkost, intimita, míra investic, obsazení já v druhém, podpora, respekt, spokojenost, vzájemná závislost a závazek. Ke každé charakteristice jakožto kategorii byly formulovány čtyři otázky. Výsledkem byl dotazník, označený jako DOTEV.

Pro zjišťování validity nového dotazníku bylo využito jeho srovnání s obdobným dotazníkem blízkosti vztahu - „The relationship closeness inventory“ (RCI). Upravený dotazník RCI byl předložen probandům jako součást dotazníku DOTEV. Dotazník byl administrován elektronicky. Výzkumu se zúčastnilo 144 osob, 100 žen a 44 mužů, z toho 32 identifikovaných dvojic. Věkové rozložení bylo od 19 do 72 let. Rozdíly mezi muži a ženami nebyly s pomocí t-testu zjištěny ani obecně ani v rámci dvojic. Nejsilněji hodnocené byly „podpora“ a „důvěra“, nejméně „vzájemná závislost“.

Dále byla provedena korelační analýza s pomocí Pearsonova koeficientu korelace mezi kategoriemi i s věkem a délkou vztahu. První hypotézu se v tomto druhém empirickém výzkumu nepodařilo potvrdit. Pouze u kategorie „intimita“ byl zjištěn významný pokles v souvislosti s délkou trvání vztahu. Pro druhou hypotézu svědčí to, že pro všechny vztahy bez ohledu na délku trvání lze stanovit průměrnou hodnotu jednotlivých kategorií. Nejvýše byly hodnoceny kategorie „podpora“, „důvěra“ a „obsažení já v druhém“, nejnižší „vzájemná závislost“ a „závazek“. Třetí hypotéza byla zamítnuta, protože všechny vztahy bylo možné vyjádřit průměrnou jednotnou charakteristikou. Dotazník RCI se neukázal pro zjišťování validity dotazníku DOTEV jako vhodný, protože celková skóre ani škály pro jednotlivé kategorie mezi oběma dotazníky dostatečně nekorelují. Validita dotazníku DOTEV byla ověřena kriteriální validitou. Jak validita jednotlivých kategorií, tak validita dotazníku jako celku byla vysoká. Rovněž reliabilita dotazníku ověřená Cronbachovým alfa a metodou split-half byla vysoká.

Pro stanovení významných faktorů ovlivňujících výsledky dotazníku byla provedena explorační faktorová analýza, a to metodou hlavních komponent. Po vyloučení položek, které sytí více než jeden faktor, vznikl jednofaktorový dotazník, jehož faktor byl pojmenován „blízkost partnerského vztahu“. Ve výsledné podobě DOTEV obsahuje 23 položek, z nichž 20 tvoří celkový skór těsnosti partnerského vztahu a 4 doplňkový skór intimity. Kriteriální validita dotazníku DOTEV, zjištěná porovnáním celkového skóru dotazníku s celkovou kontrolní položkou harmonie, se ukázala jako vysoká. Rovněž reliabilita zjišťovaná Cronbachovým alfa a metodou split-half, byla vysoká.

Jak plyne z uvedených výsledků, je disertace zpracována na vysoké odborné úrovni. Představuje původní příspěvek k teorii těsných interpersonálních vztahů a metodologii jejich výzkumu, v naší literatuře ojedinělý. Po obsahové stránce přináší jemnou analýzu všech základních komponent těsných interpersonálních vztahů. Oceňuji zejména rozbor kategoriálních „dvojčat“, důvěry a intimity, a zjištění výlučného postavení intimity v těsných partnerských vztazích. Jako podnět k další analýze kladu otázku, zda, a pokud ano, jaké další subkomponenty lze v rámci intimity kromě souvislosti s důvěrou předpokládat.

Po metodologické stránce je významné propojení výsledků prototypického výzkumu se sestavením původní dotazníkové metody. Práci dále charakterizuje důkladnost statistického zhodnocení empirických výsledků a rovněž vysoká kulturnost výkladu. Jako drobná formální upozornění uvádím: Cronbach místo Crombach (str. 125, 127 a j.); doplnit větu „Tento poměrně...“ na str. 85, 8.ř.shora; „podporou“ místo „podporu“ str. 94, 8.ř.zdola; „položkám“ místo „otázkám“ na str. 122 11.ř.shora.

O odborně výzkumné kvalifikaci autorky svědčí i kvalifikovaný rozbor rozsáhlé mezinárodní literatury tématu a množství pečlivě zpracovaných příloh dokumentujících autorčin výzkumný postup.

K disertaci nemám žádné podstatné připomínky. Plně odpovídá požadavkům na doktorské disertace. Doporučuji ji k obhajobě a zároveň doporučuji, aby autorce disertace PhDr Zuzaně Horákové Hurychové byl udělen titul PhD.

V Praze dne 12. února 2014

Prof. PhDr Jaromír Janoušek, DrSc